

ધોરણ-11
સમાજશાસ્ત્ર (139)
અભ્યાસક્રમ સંરચના

*** સામાન્ય હેતુઓ :**

- વિદ્યાર્થીઓ સમાજ અંગેની જાણકારી મેળવે અને તે દ્વારા સામાજિક સંવેદનશીલ બને.
- સામાજિક સંસ્થાઓનો પરિચય મેળવે.
- સમાજ અને સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
- વિદ્યાર્થી પર્યાવરણની જાણકારી મેળવે.
- સામાજિક સંશોધનની જાણકારી મેળવે.
- સામાજિક સંસ્થાઓ અને સંસ્કૃતિની સમજ ડેળવે.
- સમાજશાસ્ત્રની સંશોધન પદ્ધતિઓથી પરિચિત થાય.

*** વિશિષ્ટ હેતુઓ :**

- વિદ્યાર્થી સમાજ સાથે સમાયોજન સાધે.
- વિદ્યાર્થીના જીવનમાં રાષ્ટ્રીય એકતાનો વિકાસ થાય.
- વિદ્યાર્થી પર્યાવરણની જાળવણી કરતાં શીખે.

*** એકમ-1 : સમાજશાસ્ત્ર અને સમાજ**

- પ્રસ્તાવના
- સમાજશાસ્ત્રનો ઉદ્ભવ, વિકાસ અને વિષયક્ષેત્ર
- સમાજશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા
- સમાજશાસ્ત્રનો અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાનો સાથે સંબંધ
- માનવશાસ્ત્ર, મનોવિજ્ઞાન, અર્થશાસ્ત્ર, રાજ્યશાસ્ત્ર
- સમાજશાસ્ત્રની અન્ય શાખાઓ

*** એકમ-2 : સમાજશાસ્ત્રના મૂળભૂત ખ્યાલો**

- પ્રસ્તાવના
- માનવસમાજનો અર્થ અને લક્ષણો
- સમુદાય, સામાજિક સમૂહો
- સામાજિક દરજ્જો અને સામાજિક ભૂમિકા
- સામાજિક ધોરણો અને સામાજિક નિયંત્રણ

* એકમ-3 : ભારતની મૂળભૂત સામાજિક સંસ્થાઓ

- પ્રસ્તાવના
- સંસ્થાની વ્યાખ્યા, સામાજિક સંસ્થાનાં લક્ષણો
- કુટુંબનો અર્થ - લક્ષણો, પ્રકારો અને કાર્યો → તેમાં આવેલાં પરિવર્તનો
- લગ્નનો અર્થ - પ્રકારો-લગ્નસાથીની પસંદગીનાં ક્ષેત્રો → તેમાં આવેલાં પરિવર્તનો
- જ્ઞાતિનો અર્થ - લક્ષણો, વર્ગનો અર્થ અને લક્ષણો → તેમાં આવેલાં પરિવર્તનો

* એકમ-4 : સંસ્કૃતિ અને સામાજિકરણ

- પ્રસ્તાવના
- સંસ્કૃતિનો અર્થ અને પ્રકારો
- સભ્યતાનો અર્થ, સંસ્કૃતિ અને સભ્યતા વચ્ચેની તુલના
- સામાજિકરણનો અર્થ અને તેના વાહકો

* એકમ-5 : સામાજિક વ્યવસ્થા અને સામાજિક રચનાતંત્ર

- પ્રસ્તાવના
- સામાજિક વ્યવસ્થાનો અર્થ અને લક્ષણો
- સામાજિક રચનાતંત્રનો અર્થ અને લક્ષણો
- સામાજિક રચનાતંત્રનું મોડેલ

* એકમ-6 : પર્યાવરણ અને સમાજ

- પ્રસ્તાવના
- પર્યાવરણનો અર્થ
- પર્યાવરણની માનવજીવન પર અસર
- પ્રદૂષણનો અર્થ અને તેની સામાજિક અસરો
- ગ્લોબલ વોર્મિંગનો અર્થ અને અસરો

* એકમ-7 : સામાજિક પ્રક્રિયાઓ અને સામાજિક પરિવર્તન

- પ્રસ્તાવના
- સામાજિક ક્રિયા અને સામાજિક આંતરક્રિયાનો અર્થ
- સામાજિક આંતરક્રિયાના પ્રકારો-સહકાર-સ્પર્ધા-સંઘર્ષ
- સામાજિક ગતિશીલતાનો અર્થ અને પ્રકારો
- સામાજિક પરિવર્તનનો અર્થ અને સ્વરૂપ

* એકમ-8 : સમાજશાસ્ત્રીય સંશોધન પદ્ધતિઓ

- પ્રસ્તાવના
- સંશોધનનો અર્થ અને હેતુઓ
- સંશોધનની પદ્ધતિઓ
 - (1) સર્વેક્ષણ પદ્ધતિ
 - (2) મુલાકાત પ્રયુક્તિ
 - (3) પ્રશ્નાવલિ પ્રયુક્તિ
 - (4) ક્ષેત્રકાર્ય આધારિત પદ્ધતિ
 - સહભાગી નિરીક્ષણ
 - બિન સહભાગી નિરીક્ષણ
 - (5) વ્યક્તિ તપાસ પદ્ધતિ

* પ્રવૃત્તિઓ :

- સમાજશાસ્ત્રના ઉદ્ભવ અને શાખાઓને લગતા ભીંતચિત્રો તૈયાર કરી વર્ગખંડમાં મૂકવા.
- સમાજશાસ્ત્રીઓના જીવન-પ્રદાન અંગેના ચાર્ટ્સ તૈયાર કરવા.
- નજીકની શાળા કે સ્વૈચ્છિક સંસ્થાની મુલાકાત ગોઠવવી.
- જુદા જુદા ધર્મોની લગ્નવિધિ અંગેની માહિતી એકત્રિત કરી અહેવાલ લેખન કરવું.
- કોઠા, નકશા, ચાર્ટ્સ, આલેખ બનાવવા.
- માનવી અને તેની આસપાસના પર્યાવરણીય સંબંધિત ચાર્ટ્સ તૈયાર કરવા.

ધોરણ-12
સમાજશાસ્ત્ર (139)
અભ્યાસક્રમ સંરચના

- * સામાન્ય હેતુઓ :
- * ભારતની એકતા અને વસ્તી અંગેની જાણકારી મેળવે.
- * સમાજનાં જુદા જુદા સમૂહોથી પરિચિત થાય.
- * સમાજની સમસ્યાઓની જાણકારી મેળવે.
- * સમાજનાં આધુનિક પ્રવાહોથી પરિચિત થાય.
- * વિશિષ્ટ હેતુઓ :
- * વિદ્યાર્થીઓમાં રાષ્ટ્રીય એકતા વિકસે અને જુદા જુદા ધર્મો-સમૂહો પ્રત્યે સહિષ્ણુતા આવે.
- * સમાજનાં વર્તમાન પ્રવાહો અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ પ્રત્યે અભિમુખ થશે.
- * સાંપ્રત સમયનાં કાયદાઓ અને યોજનાઓનો ઉપયોગ કરતાં થશે.

એકમ-1 : ભારતનું વસ્તી વૈવિધ્ય અને રાષ્ટ્રીય એકતા

- પ્રસ્તાવના
- વસ્તીનો અર્થ
- વસ્તીમાં વૈવિધ્ય → ધાર્મિક
→ સ્ત્રી-પુરુષ
→ સાંસ્કૃતિક વૈવિધ્ય
→ આદિવાસી

દેશ અને રાજ્યની
આંકડાકીય માહિતીનો
ઉપયોગ કરવો (વર્ષ 2011ની
વસ્તી ગણતરી)

- રાષ્ટ્રીય એકતાનો અર્થ
- રાષ્ટ્રીય એકતાનાં સહાયક પરિબળો

એકમ-2 : ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સમુદાય

- પ્રસ્તાવના
- સંસ્કૃતિનો અર્થ
- ભારતીય સંસ્કૃતિનાં સ્વરૂપો
→ પ્રશિષ્ટ
→ લોક સંસ્કૃતિ
→ આદિવાસી સંસ્કૃતિ
- સમુદાયનો અર્થ
- સમુદાયનાં પ્રકારો :
→ ધાર્મિક
→ ગ્રામીણ
→ શહેરી
→ આદિવાસી

એકમ-૩ : અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગો

- પ્રસ્તાવના
- અનુસૂચિત જાતિનો અર્થ અને વસ્તીનું વર્ગીકરણ
- અનુસૂચિત જનજાતિનો અર્થ અને લક્ષણો
- અનુસૂચિત જનજાતિનું ભૌગોલિક વર્ગીકરણ
- અનુસૂચિત જનજાતિનું સાંસ્કૃતિક વૈવિધ્ય
- પછાત વર્ગનો અર્થ
- ભારતનાં બંધારણમાં અન્ય પછાત વર્ગો

એકમ-૪ : સ્ત્રી સશક્તિકરણ

- પ્રસ્તાવના
- સ્ત્રીસશક્તિકરણનો અર્થ અને મહત્ત્વ
- ભારતમાં લિંગ પ્રમાણ
- સ્ત્રી સશક્તિકરણ માટેનાં કાર્યક્રમો
 - શૈક્ષણિક
 - આર્થિક
 - આરોગ્ય
 - કલ્યાણકારી યોજનાઓ
- સ્ત્રી અને કાયદાઓ

એકમ-૫ : સામાજિક સમસ્યાઓ

- પ્રસ્તાવના
- સામાજિક સમસ્યાનો અર્થ અને લક્ષણો
- અસમાન જાતિપ્રમાણની સમસ્યા
- HIV/AIDS એક સામાજિક સમસ્યા
- નશીલા દ્રવ્યોના વ્યસનની સમસ્યાનો અર્થ - કારણો અને ઉપાયો

એકમ-૬ : પરિવર્તનની સામાજિક, સાંસ્કૃતિક પ્રક્રિયાઓ

- પ્રસ્તાવના
- સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક પરિવર્તનનો અર્થ
- સંસ્કૃતિકરણ
- પશ્ચિમીકરણ
- વૈશ્વિકીકરણ
- ઉદારીકરણ

(આ મુદ્દાઓને ટૂંકમાં સમજાવવા જેને કારણે વિદ્યાર્થીઓને પ્રાથમિક પરિચય મળી રહે.)

એકમ-૭ : ભારતમાં આયોજન પંચાયતી રાજ

- પ્રસ્તાવના
- પંચાયતીરાજનો અર્થ અને ઉદ્દેશો
- પંચાયતી રાજનું ત્રિ-સ્તરીય માળખું
- પંચાયતીરાજની સામાજિક અસરો

એકમ-8 : સમૂહસંચારનાં માધ્યમો અને સમાજ

- પ્રસ્તાવના
- સંચારનો અર્થ - ઉદ્દેશ - સંચારની પ્રક્રિયા
- સંચારનાં આધુનિક માધ્યમો → રેડિયો
→ ટેલિવિઝન
→ ફિલ્મ
→ ઈન્ટરનેટ
→ મોબાઈલ
→ મુદ્રિત માધ્યમ

- લોકસંચાર માધ્યમો
કઠપૂતળીનો ખેલ - ભવાઈ - લોકનાટ્ય
- સંચાર માધ્યમો અને પરિવર્તન

એકમ-9 : સામાજિક આંદોલન

- પ્રસ્તાવના
- સામાજિક આંદોલનનો અર્થ
- સામાજિક આંદોલનનાં પ્રકારો (ટૂંકમાં વર્ણન)
→ સુધારાવાદી સામાજિક આંદોલન
→ ક્રાંતિકારી સામાજિક આંદોલન
→ પ્રતિરોધાત્મક સામાજિક આંદોલન
→ વિરોધાત્મક સામાજિક આંદોલન
- સ્વચ્છતા અભિયાન (એક જનઆંદોલન)

એકમ-10 : સામાજિક ધોરણભંગ અને બાળ અપરાધ અને યુવા અજંપો

- પ્રસ્તાવના
- ધોરણભંગનો અર્થ અને લક્ષણો
- બાળ અપરાધનો અર્થ અને કારણો - સુધારણા સંસ્થાઓ
- યુવાઅજંપાનો અર્થ અને કારણો

પ્રવૃત્તિઓ :

- * જુદા જુદા ધર્મોનાં પ્રતીકોનો ચાર્ટ બનાવવો.
- * વિદ્યાર્થીઓએ આદિવાસી વિસ્તારની મુલાકાત લેવી.
- * પોતાના ગામ/વિસ્તારની મુલાકાત લઈ છોકરા-છોકરીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ કેવું છે તે જાણવા સર્વેક્ષણ પદ્ધતિ અપનાવવી.
- * મહિલા જાગૃતિ અંગે રેલી કાઢવી.
- * ગ્રામપંચાયતની મુલાકાત લઈ તેની કામગીરીની સમજ મેળવવી.
- * તમારા ગામમાં આવેલાં યુવા કેન્દ્રોની માહિતી મેળવવી.
- * તમારા ગામ/વિસ્તારમાં સમૂહ માધ્યમોનાં વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ અંગે ચર્ચાસભાઓ યોજવી.